

Ritoókné Szalay Ágnes (Budapest)

Egy római kő és könyvészete

A *Tudományos Gyűjtemény* olvasóit 1820-ban Kölesy Vince egy Pécssett újonnan előkerült római kőről értesítette: „A talált Emlékek és egyéb Régiségek’ Literatura baráti ’s különösen a’ honnyi története’ kedvelői előtt mindenkor nagy betsben fognak maradni; mert azok az Elő-világnak homályos időszakasaiból vont Történetekhez leg hihetőbb, leg biztosabb tanúbizonyságai; ’s a’ hol a’ Történetírásban a’ legszorosabb vizsgálódás sikertelen marad; hol minden törekedések, elme feszítések a’ kétség és gyanú buborék habjában el oszlnak: ott gyakorta egy talált, azon időket tárgyazó Emlék elegendő, ’s kívánt világosítást adhat. – Én e’ szerént kötelességemnek tartom a Régiségek kedvelőit egy talán nem megvethető Római Emlékkőről tudósítani, melly 1818 esztendőben, Május hónapban Pécssett az ottani Cathedralis Templom környékében a földből ki vétetett.” A következőkben Kölesy pontos leírást ad a kő állapotáról, az „közel ép és sérelem nélkül van”. Anyaga „úgy nevezett vad fejr márvány”. Fölrátát is lemásolta, úgy, ahogyan az látható volt:

VIRTVTI
ET
HONORI
L VILIIVS
MARCELL'S
LEG.AVG
PR.PR
PANNON INF
V. S.¹

A másolat pontos. A negyedik sor sérült szövegét az akkor látható állapotban adta vissza. Az ötödik sorban a fölrát egykori vésője takarékoskodni kényszerült a hellyel, ezért LV helyett L’ ligatúrát alkalmazott. Kölesy ezt is jelezte. Az oldallapokat is leírta. Szerinte ezeken Victoria, illetve egy római vitéz és lábánál a legyőzött barbár látható. Olvassuk tovább a tudósítást. „A homlokoldal hátullyán egy Medentze láttatik, mellyből két egymásba tekeredett szöllő vesszők nyúlnak fel szöllő gerézdekkel megrakva. Fellyül egy nyúl szemlélhető, melly fekke egy gerézden rágódik.” Kölesy az „áldozati oszlop” vagy „hit oltár (ara pro votis)” igen pontos rajzát is mellékelte öt nézetből. És bár, amint írta, „a régiségnek megfejtésére sem időm sem esméretségem nincsen”, ókori szerzők szövegeinek ismerete segítségével mégis megnevezte az oltár föltételezett állítatóját és az állítás idejét is. A negyedik sort helyreállítva, két Ulpius Marcellusra gondolt a második századból: az ismert jogászra vagy a Britanniában ugyanilyen néven legatusként szereplőre. A kő állítatójának idejét Antoninus Pius (138–161) uralkodásának idejére tette. Még arról is tudott, hogy „Katánczy Úr 249 évek előtt egy Eszéken talált Emlékkövet le írt, mellyen hasonló Fellyülírás olvasható.”²

A kő a székesegyház „környékében” került elő a földből. A templom helyreállítása az 1800-as évek elején már halaszhatatlan volt. Az oltár a terep rendezése során (1820-tól rendelet tiltotta a templom körüli temetkezést) kerülhetett a felszínre. Állapotán igyekeztek javítani: „szénnel a

¹ *Tudományos Gyűjtemény*, 4(1820), 54–63; Kölesyről: VASS Éva Tünde, JANKOVITS László, *Nemzeti Plutarkus = Tudomány és kutatás a Klimó Könyvtárban: Konferencia a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában, 2006. szeptember 26.*, szerk. SCHMELZER-POHÁNKA Éva, 2., átdolg. elektr. kiad., Pécs, 2014.

² A jegyzetben: KATÁNCZY, *Dissertatio...*, Eszék, 1782, 81. A mű: Matthias Petrus KATANCSEICH, *Dissertatio de Columna Milliaris in Essekum reperta*, Eszék, 1782. Autográf kézírata 1781-ből: Bibliotheca PP Franciscanorum Conventus Budensis. Katancsich a fölrátot ismét közölte: *Istri adcolarum geographia*, I, Budae, 1826, 386, Nr. CXIX.

betűknek héánosságát éppen oly hibás betűkkel pótolták”, majd a püspöki palota egy kertté alakított bástyáján helyezték el. Fél évszázad múltán, 1873. tél elején, Kovács Zsigmond püspök ajándékként, innen szállították Pestre a Nemzeti Múzeumba. Az akció mögött Rómer Flóris, 1869-től a Régiségtár őre állt, aki az országban bárhol fölbukkant régiségeket figyelemmel kísérte. Kiterjedt szervező-levelező munkával igyekezett azok védelmét biztosítani, és ha lehetett, velük a pesti gyűjteményt gazdagítani. Pécsen ifj. Horváth Antal joghallgatóban talált törekvéseinek támogatójára, ezért 1870-ben gyakornokként maga mellé is vette. Horváth volt a szállítás lebonyolítója Mohácsig, onnan az Első cs. k. sz. Dunagőzhajózási Társulat díjmentesen szállította a több helyről összegyűjtött köveket a Dunán Pestig.³ A pécsi követ még ebben az évben Rómer besorolta a 352. számon a Múzeum fölírtos gyűjteményébe, és ugyanezen a számon szerepel az ebben az évben megjelent katalógusban is.⁴ A sietség oka az volt, hogy éppen 1873-ban jelent meg Theodor Mommsen nagy vállalkozásának, a *Corpus Inscriptionum Latinarum*nak a harmadik kötete, amely a pannóniai fölírtos köveket is számba vette. A pécsi követ is közölték, részben a *Tudományos Gyűjtemény* ismertetése alapján.⁵ A Nemzeti Múzeum újonnan megjelent katalógusára fölfigyelve Mommsen és munkatársa, Alfred Domaszewski hamarosan Pestre látogattak, hogy ezt az anyagot is bedolgozassák a pótlásokra megindított *Ephemeris Epigraphica* kötetekbe. Pécsi kövünk 1875-ben már a második kötetében szerepel is, a 10285-ös számon.⁶

Kölesy Vince idézett tudósításában megemlítette, hogy „Katánczy Úr (249 évek előtt) egy Eszéken talált Emlékkövet le írtt mellyen hasonló Fellyül írás olvastatott”. Az említett mű Katancsich Matthias Petrus, később pesti egyetemi tanár és könyvtárőr, ekkor még eszéki tanár disszertációja a városban nem régen talált római mérföldkőről. Katancsich ebben egy, szerinte, ugyancsak Eszéken talált római emlék fölírtát is közölte:

VIRTVTI
ET
HONORI L.
VLPIVS MARCELLVS
LEG. AVG
PR. PR.
PANNON INF
V. S.⁷

Összevetve ezt a változatot a Kölesy közölte pécsivel, csak kevés formai eltérést látunk a sorok elosztásában. Ez a másolat a ligatúrát sem jelöli. Szembetűnően nem a köről készült a leírás. Katancsich meg is adta forrását: ez Wolfgang Lazius nagy történeti munkája a meghódított római tartományokról az írott és az előkerült régészeti anyag alapján. Először 1551-ben jelent meg Oporinusnál Bázelen, majd 1598-ban Frankfurtban.⁸ Kitűzött céljának megfelelően a birodalom legtávolabbi tartományait, Hispániát és Pannóniát, meg az emlékanyagban nagyon gazdag Dáciát tárgyalja részletesen. A XII. könyv 6. fejezete foglalkozik Colonia Mursiával, ebben Mursa municipiummal, amely „hodie Essekium”. A helység Lazius szerint Európa-szerte

³ Pulszky Ferenc levelezése: MNM Központi Adattár 1873/331, 340, 341. Rómer Flóris és Horváth Antal kapcsolatára: *Archaeologiai Értesítő*, 2(1869), 115.

⁴ Ernest DESJARDIN, RÓMER Flóris, *A Magyar Nemzeti Múzeum római felírtos emlékei*, Bp., 1873; DEBRECZENI DROPPÁN Béla, *Rómer Flóris a Magyar Nemzeti Múzeumban*, *Honismeret*, 43(2015), 34–45.

⁵ *Corpus Inscriptionum Latinarum*, III, ed. Theodor MOMMSEN, Berlin, 1873, 427, Nr. 3307.

⁶ *Ephemeris Epigraphica*, 2(1875), 359, Nr. 582. „Contulimus ego et Mommsen”; *CIL*, III, Suppl., Berlin, 1902, 1680, Nr. 10285. Ettől kezdve a pécsi Virtus-oltár hivatkozási száma: *CIL*, III, 3307 = 10285.

⁷ Lásd a 2. jegyzetet.

⁸ Wolfgang LAZIUS, *Commentariorum Reipublicae Romanae illius in exteris provinciis [...] constitutae*, libri XII, Basileae, 1551, 1114; Uő, *Reipublicae Romanae in exteris provinciis bello aquisitis constitutae commentariorum libri XII*, Frankfurt, 1598, 944.

ismertté vált Katzianernek a töröktől 1537-ben elszenvedett veresége miatt. A vidék ismertetése során említi Sopianaet, középkori püspökeit és a Mecsek hegyet, ahol az Aureus Mons nemes bora terem. Végül, mintha legfrissebb értesüléséről lenne szó, hozzáteszi: „Superest ut exemplum antiquitati in Essekio, hoc est Mursiae reliquiis erutae, subiecimus, nobis ab optimo ac religioso viro D. Ioanne Verbero sacerdote communicatum.”⁹ Itt közli a fölíratot olyan formában, ahogy azt már Katancsichtól idéztük.

Lazius adatközlőjét, Ioannes Verber sacerdot ismerjük, ő magát Joannes Ferber Budensisnek írta. Az 1520-as évek elején, Budán Brandenburi György titkára és káplánja volt. Mohács után Ferdinándnak a János király ellen fölvonultatott seregében tábori lelkészként szolgált Johann Katzianer mellett.¹⁰ A seregben mint orvos volt ott ugyanakkor a Bécsben frissen diplomázott Wolfgang Lazius. Innen ismerték egymást. Annak is a nyomára jöhetünk, hogy a prédikátor hogyan került kapcsolatba a római fölíratokkal. Még Brandenburi György környezetében volt alkalma találkozni annak két testvérével, Johann Albrecht és Gumprecht örgrófokkal, akiket római tanulmányaik mentora, Mariangelo Accursio kísért Magyarországra. Accursio Rómában Johann Goritz humanista köréhez tartozott, lelkes híve volt az ókori emlékek ápolásának. Budán is találkozott ekkor a római kövek kultuszával. Ennél többel is. Innen juttatták Megyericsei János fölíratgyűjteményének másolatát Itáliába, nyilvánvalóan a közreadás tervével. A gyulafehérvári káptalanban őrzött kéziratról Accursio is kapott egy másolatot,¹¹ s ebben a Megyericsei gyűjteményben szerepelt a Virtusnak és Honosnak ajánlott oltár fölírata is pécsi lelőhellyel: „Quinque Ecclesiae in arce ad latus ecclesiae maioris”. A másolás során romlott a szöveg sorbeosztása, a ligatúrára se figyeltek. Hogy Megyericsei leírása tükrözte a szöveget, azt Hans Dernschwam másolata bizonyítja. Dernschwam mint Fugger-megbízott járt Magyarországon 1528–1529-ben. A római emlékekkel ő is kedvteléssel foglalkozott, de kis gyűjteményének az a része, ahol a Virtus-oltárt írja le, Megyericsei gyűjteményéből való. A sorbeosztást pontosan adja vissza, a ligatúrát is jelöli. A fölírat szövegének hagyományozására azért nem volt befolyással, mert Mommsen szerint a kézirat hosszú lappangás után csak a 19. század második felében került Bécsbe, a már három évszázada ott őrzött Dernschwam-gyűjteménybe.¹²

Wolfgang Lazius műve mint forrás ezután évszázadokra meghatározta a kő föltalálásának vélt helyét, a Dráva-parti Eszékét. Ez a lelőhely és a rontott sorbeosztás is változatlanul öröklődött tovább az egyre gazdagabb fölíratgyűjteményekben.

A lelőhely kérdése szoros összefüggésben van az állítató személyével és az állítás idejével is. Kölesy Vince 1820-ban fölvetette az ókori irodalomból ismert két Ulpius Marcellus személyét, és az időt a második század derekára tette. A forrásokra való hivatkozással Mommsenék és Römer is egyetértettek, így a datálással is.

1882-ben új elmélet merült föl. Vécsey Tamás, a kiváló jogtörténész a két Ulpius Marcellust egy személynek tartotta, és a fogadalmi oltárról is volt véleménye: „A hátulsó lapon

⁹ Az 1551-es kiadásban 1113–1114: „ubi est hodie Essekium Dravi, notissimum vel clade Christianorum anno Domini 1537 a Turcis accepta [...] transeo ad Mursiam coloniam cuius vestigia in Essekio Dravi municipio superesse prefati sumus: id quod clade insigni Christianorum militum, ductore Kazianero, a Turcis, eorumque praefecto Ulambego accepta, orbi iam celebratur [...] Aureum montem, qui hodie est Mehek supra Quinqueecclesias vitifer [...] ubi hodie est Mecsek mons vinoso generoso nobilitatus, quod Simigiense, sive Quinqueecclesiense, vulgo Schwinater wein vocamus.”

¹⁰ Johannes Verber/Ferber Budensisről: CSEPREGI Zoltán, *A reformáció nyelve*, Bp., 2013 (Humanizmus és reformáció, 34), 104, 105, 116. A 2016. februárban kapott további adatot itt köszönöm meg.

¹¹ Augustino CAMPANA, *Mariangelo Accursio*, Dizionario Biografico degli Italiani, 1(1960), 126–132. Kézirata: Milano, Bibl. Ambrosiana cod. O. 125 sup. „Exemplar vetustarum inscriptionum ex archetypo libello olim ad me ex Dacia et Hungaria misso”.

¹² Wien ÖNB cod. Lat. 13821 (olim suppl. 1601) f. 18v. Nr 60. Mommsen, *CIL*, III. 154. A néhány összehajtott lap Dernschwam kézírásával „Romanae antiquitates in Transsylvania adscripta” címmel könyvtárának betűrendes mutatójában szerepel, az utalt 6820/79 fölió kolligátumban nincs föltüntetve. Valószínűleg kiesett és elkallódott 19. századi (vissza)vásárlásáig. Vö. *A Dernschwam-könyvtár*; kísérőtanulmánnyal közread. BERLÁSZ Jenő, sajtó alá rend. és a mutatót összeáll. KEVEHÁZI Katalin, MONOK István, Szeged, 1984 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 12), 250, 25.; TARDY Lajos, *Dernschwam Erdélyben* = Hans DERNSCHWAM, *Erdély, Besztercebánya, Törökországi útinapló*, ford. és kiad. TARDY Lajos, Bp., 1984, 25–27.

szőlőtőke látható, melynek fürtjei alatt nyugodalmasan pihen egy nyúl. Kölesy szerint a dús termésű szőlőtőke, és az ennek gerezdeinél pihenő nyúl a győzelem által megszilárdult békére emlékeztet. Még a nyúl se fél, kiki bátorságban élvezheti a béke gyümölcseit. Ez emblema azonban, a mit dr. Hampel collegamtól hallotam, nem római, hanem, 11–12. századi faragás, nem pogány hanem keresztény alkotás, nem Marcellus, hanem Krisztus győzedelmét jelképezi. Lát-szik, hogy barbár munka, a mely az oltár felső és alsó párkányzatának határoló vonalain szembántólag túlterjeszkedik, de annyiban mégis érdekes, hogy Árpádkori kőfaragó mestereink ízlésére és ügyességének mértékére enged következtetnünk. Marcellus az ő oltárát valamelyik égi isten templomában a fal mellé állíttatá, ezért nem volt ékítve az oltárnak hátsó lapja. A keresztény építő mester, szerencsénkre, befalazta az oltárnak három pogányvésetű oldalát s az előre fordított negyedik oldalra faragtatta a bibliából ismert szőlőtőkét, a nyulat és az edényt, egyenlőtlen s formátlan két fülével.”¹³ Hampel József a tőle származó (?) ötletnek írásos nyomát nem hagyta ránk.

Alfred Domaszewski, aki a Nemzeti Múzeumban látta a követ, 1895-ben a lelőhelyek közül mind Eszék, mind Pécs lehetőségét elvetette. Szerinte a második században egyik se volt olyan jelentős helye Pannóniának, ahol egy helytartó oltárt állíttatott volna. A vonatkozó korban a pécsi római emlékek csekély számával támogatta ezt a nézetét. Szerinte talán Aquincumból került Pécsre a kő, és egy későbbi gyűjtő hurcolta oda.¹⁴ Ezzel egy új hely versengett az eredet jogáért, s Aquincum gazdái ettől kezdve szívesen tekintették sajátjuknak az oltárt.

A helyet illetően Mócsy András nem foglalt állást, de az időt illetően a korábbi gazdag irodalomra támaszkodva 1962-ben Marcus Aurelius uralkodását (161–180) tartotta valószínűnek.¹⁵

Új megoldást vetett föl Fitz Jenő 1978-ban azzal, hogy egy harmadik Ulpius Marcellusnak tulajdonította az oltár fölállítást. Ez a harmadik közszereplő a harmadik században élt.¹⁶ Ekkor Sopianae már jelentős települése volt Pannóniának. Valóban, az ebből a korból származó leletek száma már jelentős. Ma Pécs és 260 tájéka az általánosan elfogadott a Virtus-oltár eredetét illetően.¹⁷

Pannónia római uralom alatti századaiból sok száz köemlék maradt ránk. Itt egyetlen oltár viszontagságos sorsát és változó megítélését kísértük figyelemmel. Miért? Azért, mert mint századok tanúságtévő követ szemlélhetjük mai állapotában is. Már az anyaga is, az itt bányászható „ügynevezett vad fejr márvány”, az időjárás viszontagságainak nem nagyon ellenálló mészkő. Nyugatabbra egy helytartó ezt az ott előforduló márványból csináltatta volna.

A maga korában az oltár tanúságtévője volt annak a virtusnak és a vele járó honornak, amely a Birodalom keleti határát védte Aquincumtól, akár Eszékig. Hogy később, a 11–12. században faragták volna a hátoldalán a keresztény szimbólumot, a szőlőfürtöt, ehhez a Vécsey–Hampel föltevéshez nem mernék csatlakozni. Hasonló szőlőfürt-ábrázolásokat jócskán ismerünk pannóniai köveken, a Nemzeti Múzeum Lapidáriumában is találkozhatunk velük. Az egyik példátul egy kecske „rágódik”. Kövünkkel kapcsolatban viszont megfontolandónak tartom Szabó Ádám észrevételét. Szerinte az oltár tetején lévő mélyedés rendszeres víz tárolásáról tanúskodik. Ez arra engedne következtetni, hogy az oszlopot talán szenteltvíztartónak használták.¹⁸ Ha megfordították a követ, a hátulján lévő szőlőt valóban alkalmas lehetett a Krisztus-szimbólum megjelenítésére. Óbuda/Aquincum több temploma is római kövekből épült. A szenteltvíztartó akármelyik bejáratánál állhatott. Ugyanez áll a pécsi székesegyház oldalkápolnáira (a temető-

¹³ VÉCSEY Tamás, *Lucius Ulpius Marcellus*, Bp., 1882, 19–20.

¹⁴ Alfred DOMASZEWSKI, *Die Religion des römischen Heres*, Trier, 1895, 43, 184. jegyzet: „Der Altar kann nach Fünfkirchen nur durch einen Sammler verschleppt sein. Überhaupt ist Fünfkirchen als Fundort irgendwie bedeutender Inschriften mehr als zweifelhaft.”

¹⁵ MÓCSY András, *Pannonia = Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Supplementband 9, Stuttgart, 1962, 592.

¹⁶ FITZ Jenő, *L. Ulpius Marcellus*, Alba Regia, 16(1978), 369–370.

¹⁷ KOVÁCS Péter, *Tituli Romani in Hungaria reperti, Supplementum*, Bp.–Bonn, 2005, 196–197, 371, Nr. 196.; NAGY Mihály, *Lapidárium: A Magyar Nemzeti Múzeum régészeti kiállításának vezetője*, Bp., 2007, 104, Nr. 182.

¹⁸ Köszönöm Szabó Ádámnak szóbeli tájékoztatását.

kápolnára?) is. Már csak azért is, mert Megyericsei 1507 táján a székesegyház mellett „ad latius Ecclesiae maioris” látta. És ugyanott került elő 1818-ban „a Cathedralis templom környékében”, ahol csak 1820-ban szüntették meg a temetkezéseket.

Itt érdemes figyelni Domaszewski fölvetésére, aki föltételezte, hogy egy gyűjtő hurcoltatta a követ a pécsi várba, a székesegyházhoz. Megyericsei 1507 táján járt Pécsen. A száznál is több dáciai fölirata mellett csak néhány pannóniai akad. A Dunántúlon csak Buda, Győr és Székesfehérvár köveiről készített másolatokat, Pécsen pedig csak a Virtus-oltárt írta le. Látogatásának okát sejtjük. Ismert, hogy az ország bizonyos köreiből ekkor nagyon jelentős a Janus Pannonius-kultusz, a költő hagyatékának közreadása. A pécsi költő-főpapot megillető, méltó és díszes síremlék készítése nyughelyén az emlékezés részét képezte. Megyericsei a költő írásos hagyatékának őrzője volt, magát Janus rokonának vallotta. Ezt éppen 1507-ben vésette kőbe közös síremlékükön, Gyulafehérvárt. Az ottani és a pécsi alkalom összefügg, és ez indokolja Megyericsei látogatását is. Ekkor tűnhetett szemébe a Virtus-oltár, amely akár Ernuszt, akár Szatmári püspök műpártolásának bizonyosságaként került a székesegyház közelébe. Ha korábban talán a szőlőindás véset, akkor most megint az ókori föliratos oldala vált időszerűvé.

Az oltár azután háromszáz évre eltűnik szemünk elől, osztozik a török megszállta Pannónia sorsával. Nem úgy a róla való emlékezet. Megyericsei kéziratát a Gyulafehérvári Káptalan őrizte. Innen kapott másolatot 1524 táján a budai udvarban időző Mariangelo Accursio. Az 1530-as évek derekán a két király viszálya és a török hadszíntérre tette az országot. Valahol mégis budai Verber János tábori lelkész és a bécsi Wolfgang Lazius tábori orvos itt talált arra lehetőséget, hogy az előbbi az utóbbinak, amint láttuk, átadja a pécsi oltár föliratának másolatát. Ezzel gyarapította a készülő nagy ókortörténeti mű forrásanyagát. Mire a közreadásra sor került (1551), a hely tragikusan emlékezetessé vált. Pécs környéke, az ókori Colonia Mursia Eszék is magába foglalta. Ennek közelében Diakováron, 1537-ben a törökök megsemmisítették a keresztény sereget. Európa ekkor megtanulta Eszék nevét, Pannónia térképén ez tájékozódási pont volt. Gyaníthatóan Lazius emlékezetében csúsztak össze a helységek. Ettől kezdve századokon keresztül ő a forrása annak, hogy az oltár fölirata Eszékről származik. Egy olyan helyről, ahol már az ókortól kezdve fontos átkelőhely volt a Dráván, ezt megfelelően védték is, de helytartó itt ünnepélyes alkalommal nem tartózkodott.

1818-ban a romok alól, a földből emelték ki az oltárt Pécsen. A helyreállítás korszaka volt ez országszerte, a nagy megújulásé. Intézmények és az azokat szolgáló épületek emelésének kora. Fölzárkózás a kényszerű lemaradásból a tudományok területén is. Ezt kellett segítenie a magyar nyelv gazdagításának, megújításának is a szaknyelvek területén. A föladatnak eleget tenni, ezt tűzte céljául az Akadémia is. A régészettudomány terén Kölesy Vince meg is tette a kezdő lépéseket, amikor ilyen szakkifejezéseket találunk nála: emlékkő, fellyülírás, homlokoldal, áldozati oszlop, hit oltár és végül még a valpói Katancsich-ból is Katánczy-t magyarított.

Kövünk a kiegyezés utáni békés gyarapodás időszakának is tanúságtévője lett. Amikor első vagy második generációs értelmiségi főpapok és főnemesi származásúak egyaránt alapítványokkal járultak hozzá a hazai művelődéshez, esetünkben a Nemzeti Múzeum értékeinek gyarapításához. Amikor a maga módján ezt segítette az Első cs. és kir. szabad Dunagőzhajózási Társulat „hazafias áldozatkészsége (patriotische Liberalität)” is. Amikor Rómer Flóris szakértelme, ügyszere-tete biztosította az ókorból származó magyarországi leletek naprakész ismeretét Mommsen nagy vállalkozásának, a Corpusnak, és ezzel a tudományos világnak.

Az Ulpius Marcellus Virtusnak és Honornak ajánlott fogadalmi oltár ma a Nemzeti Múzeum újonnan és szépen kialakított Lapidariumában látható. Kiemelt helyet kapott, minden oldala jól megvilágítva várja a műítészt, aki megfelelő „esméretséggel” rendelkezik ahhoz, hogy végre mint műalkotást helyezze el az oltárt Pannónia római emlékei között.

Egy régi, a Létsett 1818^é Est. Ki-ádatott Romai emlékek ábrázolása.

Kölesy Vince rajza a pécsi római kőről

A pécsi oltárkö elő- és hátlapja (CIL, III, 10285)